

Azərbaycan Respublikasının
Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Azərbaycanın dünyanın elmtutumlu ölkələri sırasında yer alması üçün dövlət yardımlarını, dəstəyini elmdən əsirgəmir, bütün gücü ilə elmə dəyər verir. Prezident İlham Əliyev Azərbaycan elminin dünyaya inteqrasiya etməsi, dünya elmi ilə ayaqlaşması, uzlaşması, ölkəmizin elmtutumlu ölkəyə çevrilməsi üçün çox mühüm addımlar atıb, sənədlər imzalayıb.

I yazı

Bu gün elmin inkişaf etməsi naminə dövlət bütün tədbirləri həyata keçirir. Amma çox təəssüf ki, elm sahəsi irəli getmək əvəzinə, yerində qalmaqda davam edir. "Elm niyə inkişaf etmir" sualına elmə rəhbərlik edənlər "elmə ayrılan vəsait heç dövlət büdcəsinin 1 faizini təşkil etmir, bu halda elm necə inkişaf edə bilər" sualı ilə cavab verirlər. Azərbaycan elminin inkişafı üçün qanunvericilik bazası var, "Elm haqqında" Qanun, Elmin inkişafı üçün Milli Strategiya, onun icrası üçün Dövlət Proqramı mövcud olub, Elmin İnkişaf Doktrinası, daha neçə-neçə sənəd qəbul edilib, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) magistratura, doktorantura və dissertanturaya qəbul həyata keçirmək hüququ əldə edib. Bu gün AMEA-nın elmi-tədqiqat institutları, şöbələri, mərkəzləri, başlıcası isə Rəyaset Heyəti mövcuddur.

Mütəxəssislər deyirlər ki, dövlət elmin inkişafına hər cür dəstək göstərir və dövlətin elmdən gözləntiləri çoxdur, amma elmə rəhbərlik edənlər dövlətin bu gözləntilərini doğrultmurlar.

Mütəxəssislər bildirirlər ki, müasir Azərbaycan elminin böhran vəziyyətinə düşməsi və böhrandan çıxma bilməməsinin səbəbi elmin düzgün idarə edilməsidir.

Azərbaycan elmi dövlət büdcəsinə nə üçün gəlir gətirmir?

Mütəxəssislər deyirlər ki, illərdir dövlət büdcəsinin ağır yükünə çevrilən Azərbaycan elmi büdcəyə vəsait gətirmir. Dövlət büdcəsinin gəlirləri proqnozlaşdırılarkən burada elmin payından danışılmadığını deyən mütəxəssislər hesab edirlər ki, bu, Azərbaycanda elmin gəlir gətirmək əzmində olmaması ilə bağlıdır. Azərbaycanda elmə ayrılan vəsaitin az ol-

madığını deyən mütəxəssislərin fikrincə, ayrılan vəsait səmərəli xərclənməyib, elmin ayrı-ayrı sahələrini mərhələli şəkildə inkişaf etdirmək tam mümkündür.

Son dövrlər hər il elmə 200 milyona yaxın vəsait ayrıldığını deyən mütəxəssislərin sözlərinə görə, ötən il bu rəqəm 187 milyon 317 min manat nəzərdə tutulmuşdu, 2019-cu ildə bu rəqəm 133, 5 milyon manat olub ki, bu da 2018-ci illə müqayisədə 5,3 milyon manat, yəni 4,2 faiz çox olub. Bu il də 200 milyona yaxın vəsait ayrıldığı bildirilir.

Azərbaycan elminin dövlət büdcəsindən asılı olduğunu deyən mütəxəssislər qeyd edirlər ki, bu gün Azərbaycan elmi büdcəyə fayda verə bilmir, ona görə ki, onun gəlir gətirmək imkanları yoxdur. Ona görə rəhbərlik edənlər elm haqqında düşünmürlər.

Elmin inkişafına alimlərin maasının az olması əngəl yaradır?

Azərbaycan elminin Azərbaycan iqtisadiyyatının, sənayesinin lokomotivinə çevrilə bilməməsinin səbəbini elmə rəhbərlik edənlər elmə ayrılan vəsaitin azlığı və alimlərin maaşlarının kifayət qədər aşağı olması ilə bağlayırlar. Onlar hesab edirlər ki, alimlərin əməkhaqqı artarsa, onların elmə marağı artar.

Azərbaycanın humanitar, ictimai, fundamental, dəqiq və təbiət elmləri sahəsində inkişafından danışmaq çətindir. Təbii ki, müəyyən epizodları nəzərə almasaq. AMEA-nın elmi katiblərindən biri etiraf edirdi ki, AMEA-nın aidiyyəti institutlarının laboratoriyaları üçün alınan elmi-texniki cihazları işlədən yoxdur, onlar alındıqları kimi də qalır. Bu onu deməyə imkan verir ki, elm sahəsində daha dərin islahatlara ehtiyac var və müxtəlif istiqamət-

Elmimizin problemləri - tarix sahəsində qeyri-dəqiqlik, dəqiq elmlə pul qazanmır, tətbiq sahələri zəif..

lərdə kadr hazırlıqlarının həyata keçirilməsi də vacibdir. Mütəxəssislər deyirlər ki, Azərbaycan elminə fayda verəcək, onu dünyada tanıdı biləcək alimlərimiz, tədqiqatçılarımız var, özü də az deyil, amma onlara şərait yaradılmıdır ki, fayda versinlər.

"Müasir Azərbaycan elminin problemləri həddən artıq çoxdur"

AVCIYA-nın vitse-prezidenti, professor Məhərrəm Zülfüqarlı "Bakı-Xəbər"ə şərhində bildirdi ki, Azərbaycan elminin problemləri kifayət qədərdir və onlar öz həllini tapmalıdır: "Müasir Azərbaycan elminin problemləri həddən artıq çoxdur. Biz zaman-zaman sizin qəzetinizə müsahibələrdə bu problemin bir hissəsinə toxunmuşuq. Çağdaş Azərbaycan elminin ən böyük problemlərindən biri saxta diplomlarla alim adları alanların çox olmasıdır. Elmə daxil olmayan, vəzifəsindən, səlahiyyətlərindən sui-istifadə edərək elmi adlar alıblar, sonra da öz fəaliyyətsizlikləri ilə elmin inkişafına mane olublar. Digər bir problem isə Azərbaycan elminin maddi bazasının zəif olmasıdır. Yeni elmlə məşğul olan insanlara maddi stimullaşdırılmasından, elmə gələnlərin sayı get-gedə azalır, elmdə sürətlə qocalma prosesi gedir, gəncləşmə ləngiyir. Digər ölkələrlə müqayisədə elmi dərəcəsinə görə insanlara verilən əməkhaqqı aşağı səviyyədedir. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi olanlara 60 manat əlavə pul verirlər, elmlər doktoru olanda da bunun üstünə 40 manat əlavə edirlər, olur 100 manat. Ömrünü-günü elm yolunda çürüdən insanın elmi dərəcə alandan sonra maaşına çox cüzi artım edilir. Bu da elmin inkişafına təsir göstərir".

"Elmə rəhbərlik edən məmurlar elmlə məşğul olan insanlara süni əngəllər yaradırlar"

M.Zülfüqarlı hesab edir ki, müasir elmdə yaradılan süni maneələr də elmin inkişafına mənfi təsir edir və onun problemlərlə yüklənməsinə gətirib çıxarır: "Azərbaycanda elmə qarşı süni maneələr var. Bizim ölkədə elmə yaradılan süni

maneələr qədər heç bir ölkədə süni maneə yoxdur. Yəni bütün dünyada elmə dəstək verilir, kömək edilir. Azərbaycanda isə elmə rəhbərlik edən məmurlar elmlə məşğul olan insanlara süni əngəllər yaradırlar. Bunu da geniş müzakirə etmək lazımdır. Bir adamın elmi dərəcə alması bəzən uzun illər sürür, bu da elmə marağ göstərən insanların elmdən uzaqlaşmasına gətirib çıxarır. Bundan başqa, bir problem də var. Əvvəllər elmi dərəcələr ardıcılca belə insanların vəzifələri yüksəlirdi, indi isə əksinədir, bir də görürsən ki, magistr dərəcəsinə olan birisi böyük bir elmi müəssisəyə rəhbər təyin edilib, bu elmi müəssisədə elmlər doktoru, professor kənarında qalır, onlara magistr rəhbərlik edir. Bu da, əlbəttə, anormal münasibətdir, elmə problem yaradır".

M.Zülfüqarlı qeyd etdi ki, elmi dərəcəsi olmayan şəxslərin ali məktəblərdə və elmi müəssisələrdə vəzifələrə təyin edilməsi, onlara kadr məsələsini həll etmək səlahiyyətlərinin verilməsi bu sahədə hansısa keyfiyyətdən danışmağa imkan vermir: "Belələri çalışırlar ki, başqaları vəzifəcə ondan aşağı olsun, özü magistr olan müəssisə rəhbəri tabeliyində işləyən fəlsəfə və elmlər doktorunu da yüksək qiymətləndirə bilmir. Bizdə bu da var. Ona görə də Azərbaycanda elmə gələnlərin sayı azalır. Doğrudur, pandemiya dövrünü yaşayırdıq, pandemiya zamanı elm təbii olaraq inkişaf etmədi, müdafiə şuraları fəaliyyətlərini dayandırdılar. Azərbaycanda 2018-2019-cu illər arasında elmlə məşğul olanların sayı təxminən 3 min nəfər azalıb. Belə ge-

kadrların yerində olmaması, rəhbər insanların düzgün seçilməməsi elmə ayrılan vəsaitin mənimlənməsinə gətirib çıxarır. Bu da başqa ölkələrlə müqayisədə elm sahəsində prosesin tərs getməsinə göstərir. Yəni başqa ölkələrdə elmlə məşğul olanlara stimullaşdırılır, sərbəstlik verilir, onlar qrantlar alırlar, elmi kəşfləri ilə ölkəyə pul gətirirlər, işlədikləri instituta maliyyə cəlb edirlər. Amma bizdə bu sərbəstliklər yoxdur. Nə etmək istəsən, mütləq elmə rəhbərlik edənlərin razılığı olmalıdır. Bu rəhbərlər də kəşflərdə özlərinin də adlarının olmasını tələb edirlər, bununla da ixtira, kəşf edən alimin tanınmasına, şöhrət qazanmasına mane olurlar. Hətta çoxlu sayda akademik, institut direktoru var ki, aid olmadığı, öz sahəsi olmayan elmi əsərlərə öz adını yuxarıda yazır, o əsəri yazanın adı isə kölgədə qalır. Bu məsələlərdə ki, Azərbaycan elmi özünü maliyyələşdirə bilmir, qazanc gətirə bilmir. Bunun həll yolu var. Elmə məşğul olan şəxslərə sərbəstlik verilməli, onların dünyaya çıxışına sözdə deyil, işdə dəstək olunmalıdır. Bu insanlar dünya elminə inteqrasiya olunsunlar, bununla da elmə töhfələr gətirsinlər və elmə maddi vəsait gətirməyə nail olsunlar. Azərbaycanda kifayət qədər təcürbəli, elmi insan var, onları həvəsləndirməklə biz Azərbaycan elminin özünü maliyyələşdirməsinə, hətta kənarından xeyli həcmdə vəsaitin Azərbaycan elminə cəlb olunmasına nail olarıq. Məsələn, biz elmi QHT-lərlə müqayisə etsək, QHT-lər nisbətən sərbəst olduqlarına görə bir də görürsən ki, bir elmi-tədqiqat institutunun edə bilmədiyini bir QHT edir. Nəyə görə edə bilər? Çünki nisbətən orada sərbəstlik var, qrant alırlar və qısa müddətdə o işi görüb qurtarırlar. Amma bürokratik əngəllər elmi müəssisələrdə bu işlərin görülməsinə imkan vermir. Bunlar aradan qaldırılsa, Azərbaycan elmi inkişaf edə, Azərbaycan elminin maddi təminatı da yüksələ bilər" - deyər M.Zülfüqarlı vurğuladı.

"Elm dövlət büdcəsindən asılı qalmamalıdır"

M.Zülfüqarlıın sözlərinə görə, elmin büdcədən asılı qalması düzgün deyil. Elmin özünün pul qazanması çox vacibdir və buna nail olmalıdır: "Elm dövlət büdcəsindən asılı qalmamalıdır. Elm özü özünü maliyyələşdirmək imkanına malik olmalıdır. Amma çox təəssüf ki, elmə rəhbərlik edən insanlar elm sahələrini gəlir gətirməyə, pul qazanmağa istiqamətləndirmək əvəzinə, elmə ayrılan vəsaitləri də mənimləyirlər. Yəni onların elmə ayrılan vəsaitləri mənimləməsinə yol verirlər. Buna dair çoxlu fakt var, bunlar mətbuata da çıxır. Biz AMEA-nın elmi-tədqiqat institutlarına ayrılan vəsaitin hansı istiqamətlərə ayrıldığını araşdırsaq, yəqin ki, çoxlu sayda neqativ hal üzə çıxacaq. Bayaq dediyimiz kadr məsələsi, təyin edilən

İradə SARIYEVA
Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur.